

EL CANVI LINGÜÍSTIC AL PONT DE SUERT, VINT ANYS DESPRÉS (ESTUDI EN TEMPS REAL A PARTIR DE L'ESTUDI EN TEMPS APARENT DE 1986)

INTRODUCCIÓ

En l'estudi que descrivim pretenem observar el grau d'implantació de formes estàndard per a dos variables lingüístiques, una de fonètica i una altra de sintàctica, en relació amb una sèrie de variables independents de caràcter social. Després d'una descripció breu de les variables i de la metodologia, exposarem els resultats estadístics a partir del nostre treball de camp, i a continuació els compararem amb un treball anterior, que repliquem quant a variables i mètode, realitzat vint anys abans, la qual cosa ens permetrà traslladar a temps real les previsions a temps aparent que d'aquell es derivaven.

El treball en temps aparent que prenem com a referència és el que va dur a terme Núria Alturo el 1986, i que citarem com a Alturo-1986 (citem d'Alturo/Turell 1990: 21: «the data of the present study consists of 2-hour long interviews of 38 speakers, conducted in El Pont de Suert between September 12, 1985, and October 1, 1986»). Els resultats van aparèixer a Alturo/Turell (1990) i Alturo (1995).

Aquest treball nostre es concep com una translació al moment actual del mateix procediment d'obtenció i anàlisi de dades que aplica Alturo-1986, per contrastar els resultats finalment obtinguts i concloure si efectivament podem parlar de canvi lingüístic en curs en un sentit o un altre.

I. VARIABLES DEPENDENTS

Les variables dependents són dos trets marcadament característics del ribagorçà, especialment en la seua varietat septentrional, en contrast amb els fets que podem trobar en el català nord-occidental circumdant. El primer és de tipus foneticofonològic; el segon, de tipus morfosintàctic.

1. [ʒ] i [dʒ] vs [tʃ] i [j]

Les realitzacions [ʒ] i [dʒ] corresponen a la forma «estàndard» per a contextos com *gent/pagès/pujar* ([ʒen]/[pa'ʒes]/[pu'ʒa]) i *metge* ([ˈmedʒe]; aquest so no apareix en posició inicial), mentre que [tʃ] correspon a la realització ribagorçana única per a *gent* ([tʃen]), *pagès* ([pa'tʃes]) i *metge* ([ˈmetʃe]), i [j] correspon a la realització ribagorçana de *pujar* ([pu'ja]). Es podria objectar que el terme *estàndard* s'aplica aquí de forma una mica simplista, ja que no és evident que puguem comptar amb un estàndard oral per al català, encara que sí amb opcions d'ús general i al mateix temps considerades correctes. Amb *estàndard* ens referim a usos que constituïrien l'opció afavorida en contextos de formalitat i d'ús no marcat. La consideració per separat de la forma africada i la forma aproximant [tʃ]/[j] no deixa de ser rellevant en dos sentits. En primer lloc, aquestes formes presenten distribució complementària, i la segona apareix exclusivament en contextos intervocàlics o a final de paraula; en aquest segon cas, es tracta de formes com *maig* [maj] o *roig* [rɔj] que corresponen a l'estàndard [matʃ] i [rɔtʃ] respectivament (realitzacions fonètiques en posició final per a la forma subjacent /ʒ/, és a dir, equivalents fonemàticament a la forma fonètica [ʒ] que trobem en la resta de contextos). En segon lloc, en un nivell sociolingüístic, les formes que presenten [j] són possiblement menys marcades que les que presenten [tʃ] en ribagorça: les formes en [j] del tipus [pu'ja] o [maj] es donen també en el veí Pallars (a més del benasquès), i per tant presenten un caràcter menys local en cert sentit; a més, les formes en [j] constitueixen una llista tancada (per exemple, es dóna [j] a *pujar*, com hem indicat, però no en *pagès*, que en ribagorça presenta [tʃ]: [pa'tʃes]), i no competeixen amb [tʃ] en la incorporació de neologismes, ja que les formes estàndard del tipus *agenda* [a'ʒenda] serien incorporades invariablement com a formes en [tʃ] ([a'tʃenda]), la qual cosa, previsiblement, reforça la percepció del contrast [ʒ]/[dʒ] vs [tʃ] i el caràcter rústic de la forma autòctona. Cal tindre present que Alturo-1986 tan sols pren en consideració el primer paràmetre de la variable, és a dir l'oposició [ʒ]/[dʒ] vs [tʃ], i és aquest el que considerem en el nostre cas, de tal manera que descartem les formes «estàndard» en [ʒ] (o [tʃ] en posició final) que s'oposarien a [j] i viceversa. No obstant això, i atès que les entrevistes no es basen en un inventari dirigit de contextos fonètics, sinó en un discurs semidirigit, no hem deixat de recollir aquesta última variable encara que la tractem a part en l'anàlisi estadística i no interfereix en la comparació entre els nostres resultats i els d'Alturo-1986.

2. La selecció d'haver o ser en imperfect del verb haver

Per a aquest cas, contemplem tres contextos sintàctics possibles, encara que no és evident que donin lloc a variacions significatives: contextos en què *haver* o *ser* és simplement auxiliar (*havia parlat/era parlat*), contextos en els quals aquest verb és el nucli d'una construcció de les anomenades existencials o presentacionals (*hi havia gent/hi era gent*), i contextos en què el sentit és deòntic o d'obligació (*ho havia de fer/ho era de fer*). En qualsevol cas, la rellevància sintàctica de la distinció queda fora de dubtes: com a auxiliar, la variació s'integra en un paradigma en què qualsevol altre temps verbal exigeix *haver* en exclusiva (*era parlat/havia parlat*, el plusquamperfet, es construeix opcionalment amb l'auxiliar *ser* o *haver*, però *ha parlat*, el present d'indicatiu, o qualsevol altre temps compost que no sigui el plusquamperfet, es construeix obligatòriament amb l'auxiliar *haver*); com a part de la construcció existencial no és ja un auxiliar, la seua distribució és molt més lliure i inclou uns altres temps verbals (de fet, potencialment, qualsevol excepte el present d'indicatiu: *hi era cases, hi ha estat cases, si hi fos cases...*); com a integrant de les construccions deòntiques, la seua distribució apareix també deslligada de l'auxiliaritat i inserida en una perífrasi d'obligació «haver de», però no admet *ser* en un altre temps que no sigui imperfect d'indicatiu (*ho eres de fer*, però *ho has hagut de fer*). Una descripció més detallada pot trobar-se a Suïls (2008).

II. VARIABLES INDEPENDENTS: VARIABLES SOCIALS I MOSTRA DE POBLACIÓ

La mostra de població d'Alturo-1986 la formen 38 individus a partir d'un mostreig intencionat que més endavant exposarem. Quantitativament, partim del fet que la població que podríem anomenar autòctona (resident al Pont de Suert i nascuda en aquesta mateixa localitat o una altra de la comarca de l'Alta Ribagorça, amb ascendència també en aquesta àrea) no arriba als 1.000 individus: és difícil d'establir, però podem partir del nombre d'habitants anterior a la massiva immigració dels anys cinquanta, tenint en compte que, en qualsevol cas, com a centre d'activitat comercial, el Pont de Suert era ja en aquells dies un punt d'atracció d'un cert nombre d'immigrants; a més, és gairebé un tòpic entre els entrevistats afirmar que la població autòctona al Pont de Suert no era de més de 500 persones en aquells anys. En qualsevol cas, amb 38 informants ens situem entre un 5% i un 8% de l'univers d'individus que constitueixen la població autòctona quant a ascendència, la qual cosa resulta acceptable.

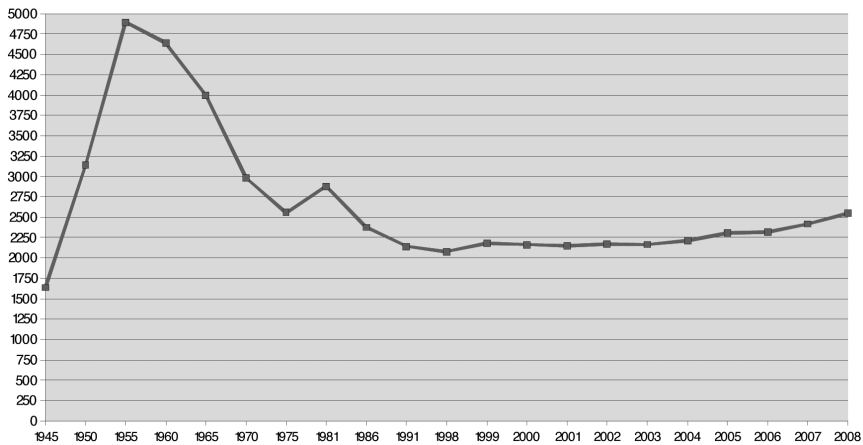
Partim, com en Alturo-1986, d'una sèrie de tipologies possibles per donar la màxima homogeneïtat a la mostra, resultat de creuar els criteris que deriven de les variables externes a considerar:

- sector socioprofessional. Tres sectors considerats: agricultura-ramaderia, indústria, i serveis. Aquesta variable es presenta, doncs, en tres possibles factors codificats, respectivament: p/i/s;
- origen geogràfic. Població procedent del Pont de Suert o procedent de la comarca circumdant i, en aquest segon cas, del sector que es troba sota administració aragonesa o del que es troba sota administració catalana. D'això en deriven tres factors, respectivament: p/a/c;
- sexe: h/d (home/dona);
- edat. Dóna lloc a tres grups: grup 1, nascuts cap a 1919, per sobre dels 88 anys d'edat en el moment de l'entrevista; grup 2, nascuts entre 1927 i 1935, amb 72-80 anys en el moment de l'entrevista; grup 3, nascuts cap a 1948, per sota dels 59 anys en el moment de l'entrevista. Els factors es codificaran amb les formes: 1/2/3.

Quant a la variable «sector socioprofessional», és necessari remarcar que la situació al 2006 és substancialment diferent de la que Alturo-1986 descriu. En aquell moment, el sector que anomenem «indústria» presentava un pes quantitatiu actualment menor: el nombre d'habitants del Pont de Suert s'ha alterat sensiblement en els últims vint anys, i això es deu en gran mesura a l'èxode de població que estava vinculada a l'explotació hidroelèctrica, subsector que ha reduït visiblement la quantitat de mà d'obra emprada in situ.

De fet, Alturo/Turell (1990) parlen d'una població de 2.448 habitants, i Alturo (1995) la situa ja en 2.100. D'Idescat (Institut d'Estadística de Catalunya) podem obtindre les següents dades quant a evolució del nombre d'habitants al Pont de Suert:

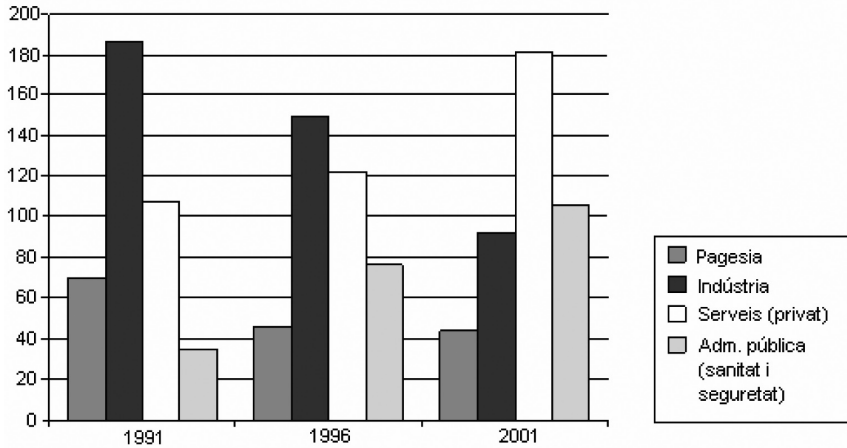
Nombre d'habitants, el Pont de Suert

Constatem, doncs, que efectivament el 1986 el nombre d'habitants es trobava en ple procés de disminució, procés que s'inicia cap a 1960 i es fa sentir especialment al llarg dels noranta. Mancant estadístiques històriques que permetin contrastar-ho, cal atribuir la disminució a l'èxode ja citat de mà d'obra vinculada a la indústria hidroelèctrica. De fet, el petit repunt que s'observa el 1981 respon també a la immigració atreta per la construcció de l'embassament de Baserca, aigües amunt del Noguera Ribagorçana. No obstant això, el 2006 tenim el mateix nombre d'habitants que el 1986: la població es va reduir fins al 1998 per començar a créixer de nou cap al 2004 (actualment el nombre d'habitants és el mateix que el 1975). Però la població immigrada dels últims anys és ben diferent que la que havia emigrat als anys vuitanta: aquesta última, en bon nombre de casos, s'havia establert a la localitat al llarg dels anys cinquanta i seixanta, i fins i tot havia nascut ja al Pont de Suert de pares immigrants, o procedia de l'aportació de les localitats veïnes, que van quedar totalment o parcialment despoblades; avui es tracta d'una immigració molt menys estable, vinculada a la construcció i al turisme (sector industrial i sector serveis). Els informants que a Alturo-1986 formen part d'un sector industrial ampli i bastant uniforme, essencialment vinculat a la gestió de la producció hidroelèctrica, i anteriorment a l'extracció de galena i antracita, són avui un grup gairebé testimonial, almenys entre els nascuts al territori. La indústria turística que als anys vuitanta començava a perfilar-se ha pres avui un paper central (Alturo 1995: 224: «L'economia del poble es basa fonamentalment en la indústria hidroelèctrica, la construcció i els serveis, especialment els serveis relacionats amb el turisme, que sembla haver-se incrementat en els darrers anys»), i la gran majoria dels informants en una mostra proporcional, per sota dels quaranta anys d'edat, se situarien en ocupacions vinculades al sector terciari. Al mateix temps, el sector agrícola-ramader, que el 1986 tenia encara una certa presència, avui és gairebé inexistent tret que alguns titulars d'explotació de les poblacions circumdants s'han establert al Pont de Suert, amb la qual cosa han culminat el despoblament de dècades anteriors.

Una percepció aproximada del que afirmem es pot obtenir del gràfic que elaborem a partir de dades d'Idescat, que mostren l'evolució per sectors entre els anys 1991-2001. El descens en el sector industrial respon a la fase última del procés que s'inicia als anys vuitanta, i al mateix temps es percep l'augment del sector serveis. Cal assenyalar que les dades inclouen tot el municipi, no només el nucli del Pont de Suert; d'aquí el nombre relativament alt de persones vinculades a l'agricultura i ramaderia:

Nombre d'individus per sector socioprofessional, el Pont de Suert

No obstant això, és evident que no podem refer la mostra d'acord amb les característiques de la població actual: considerem els mateixos grups d'individus que el 1986, i de fet els mateixos individus en la mesura de les possibilitats. Ulteriors aproximacions poden ampliar o refer la mostra considerada i les variables externes o internes, però el nostre interès aquí és realitzar un contrast al més fiable possible amb Alturo-1986 per a analitzar el comportament sociolingüístic en temps real, la qual cosa només és factible si repliquem al màxim les característiques d'aquell treball.

Les dades exposades tenen rellevància en un altre sentit: el 1987 es va crear per llei la comarca de l'Alta Ribagorça, i la segona meitat dels vuitanta marca l'inici de la consolidació institucional d'una certa identitat ribagorçana. Es recuperen tradicions com alguns actes vinculats a la Setmana Santa o la baixada de falles, que s'havia perdut al Pont de Suert però havia perviscut en altres poblacions de l'entorn; es duen a terme campanyes turístiques que promouen la denominació Alta Ribagorça i es busca una alternativa a les dècades de dependència respecte a la indústria hidroelèctrica, es promou el patrimoni arquitectònic del romànic de la Vall de Boí, que serà declarat Patrimoni de la Humanitat per la UNESCO l'any 2000, s'impulsa el patrimoni natural del Parc Nacional d'Aigüestortes-Sant Maurici, o, en un nivell més local, es consolida la Confraria de Sant Sebastià com a fenomen social de gran impacte. En definitiva, l'abandó de la «cultura» hidroelèctrica crea una demanda identitària que l'acció institucional facilita, i es té la sensació d'haver passat quatre dècades d'ocultació dels trets definidors de la pròpia identitat per a finalment recobrar una certa personalitat. Cal no oblidar que la implantació de la indústria hidroelèctrica va ser de fet una iniciativa que s'emmarcava en el *desarrollismo* fran-

quista, amb tot el corollari que això va comportar d'aculturació i de rebuig de l'element autòcton.

Per a cadascun dels grups d'edat, el factor central té relació amb el moment en el qual van entrar en l'adolescència: el grup 1 assoleix els 12 anys d'edat cap al 1931; el grup 2, entre 1939 i 1947; el grup 3, cap al 1960. Tres moments caracteritzats per circumstàncies rellevants per a la llengua autòctona: l'establiment del règim democràtic de la República i la consolidació de les institucions d'autogovern català, amb la presència pública oficial de la llengua pròpia; la postguerra, que comporta la repressió cultural i lingüística, unida a una situació de marcada depressió econòmica, i l'arribada de la indústria hidroelèctrica dels anys cinquanta-seixanta, amb l'establiment d'una nombrosa població immigrada de llengua castellana amb un baix poder adquisitiu, però també un segment de classe mitjana format per professionals industrials, de llengua castellana o de llengua catalana en una varietat no autòctona, el creixement del sector terciari, les primeres evidències del declivi del sector primari, l'extensió de la xarxa de comunicacions rodades, de la comunicació telefònica, la televisió, etc., amb els components culturals que apuntàvem en el paràgraf anterior.

A partir d'aquesta situació social, Alturo-1986 estableix una tipologia de cara a la representativitat quant als factors externs que cal considerar com a rellevants, és a dir, les quatre variables independents que hem assenyalat. El quadre resultant ens dona 54 combinacions diferents, de les quals un bon nombre compten amb algun informant, i més d'un en alguns casos, per arribar a un total de 38 informants. A l'esquerra trobem tres grups d'edat (1, 2, 3) tal com els hem descrit, i a dalt, tres tipologies de factors socioprofessionals («pagesia» —agricultura i ramaderia—, «indústria», «serveis») que se subdivideixen en tres possibles procedències geogràfiques («P» —el Pont de Suert—, «ARC» —Alta Ribagorça catalana—, «ARA» —Alta Ribagorça aragonesa—) que, al seu torn, se subdivideixen cadascuna per sexes («H» —homes—, «D» —dones—). Per a cada casella s'indica el nombre d'informants:

1986	Pagesia (9)						Indústria (10)						Serveis (19)						
	P (4)		ARC (3)		ARA (2)		P (3)		ARC (3)		ARA (4)		P (13)		ARC (2)		ARA (4)		
	H (2)	D (2)	H (2)	D (1)	H (1)	D (1)	H (3)	D (0)	H (1)	D (2)	H (3)	D (1)	H (5)	D (8)	H (2)	D (0)	H (2)	D (2)	
Grup 1 (12)	1	1	1	1					1	1	1		2	1	1			1	
Grup 2 (15)	1	1	1			1	1			1	1		1	5	1				1
Grup 3 (11)					1		2				1	1	2	2				1	1

Per la nostra banda, prenem com a referència el quadre d'Alturo-1986 i intentem seguir-lo en la mesura de les possibilitats. El resultat és com segueix:

2006	Pagesia (14)						Indústria (8)						Serveis (17)						
	P (5)		ARC (3)		ARA (6)		P (2)		ARC (1)		ARA (5)		P (8)		ARC (6)		ARA (3)		
	H (3)	D (2)	H (0)	D (3)	H (4)	D (2)	H (2)	D (0)	H (0)	D (1)	H (4)	D (1)	H (5)	D (3)	H (3)	D (3)	H (1)	D (2)	
Grup 1 (8)	1				1	1	1						1		1	1		1	
Grup 2 (19)	1	1			1	2	1	1			1	2		3	2	2	1		1
Grup 3 (12)	1	1			1	1		1				1	1	1		1	1	1	1

Finalment, assignem un codi a cada informant per a identificar-los amb facilitat en el procés de buidatge i elaboració de les dades obtingudes (subratllats, els informants que ja havien estat entrevistats en Alturo-1986):

2006	Pagesia (14)						Indústria (8)						Serveis (17)							
	P (5)		ARC (3)		ARA (6)		P (2)		ARC (1)		ARA (5)		P (8)		ARC (6)		ARA (3)			
	H (3)	D (2)	H (0)	D (3)	H (4)	D (2)	H (2)	D (0)	H (0)	D (1)	H (4)	D (1)	H (5)	D (3)	H (3)	D (3)	H (1)	D (2)		
Grup 1 (8)	101a				103a	104a	104b						107a		109a	110a		112a		
Grup 2 (19)	201a	202a	203c	<u>204a</u>	203a	204b	205a			<u>208a</u>	207a		209a	<u>210a</u>	211a	212a			212b	
				203b							207b		209b	<u>210b</u>	<u>211b</u>					
													<u>209c</u>							
Grup 3 (12)	<u>301a</u>	302a			304a	303a	<u>305a</u>						<u>307a</u>	<u>308a</u>	<u>309a</u>		311a	312a	311b	<u>312b</u>

La llista d'informants es presenta com el conjunt de codis d'individus precedits per una combinació de caràcters que corresponen a les variables independents. Per exemple, p-1-h-p-101a indica que pertany al sector agrícola-ramader, al grup d'edat 1, és home i procedeix del Pont de Suert, i el seu codi és 101a; s-2-d-c-212b pertany al sector serveis, grup d'edat 2, dona de l'Alta Ribagorça catalana, i el seu codi és 112b; la presència del codi permet afegir o canviar variables socials amb facilitat, amb el simple recurs «find & replace», com per exemple les que fan referència a la procedència dels pares, el nivell d'instrucció, etc. De tal manera, els 39 individus són:

p1hp101a
p1ha103a
p1dc104a

p1da104b
i1ha107a
s1hp109a

s1dp110a
s1dc112a
p2hp201a

p2dp202a	s2hp209a	p3dp302a
p2ha203a	s2hp209b	p3ha303a
p2ha203b	<u>s2hp209c</u>	p3dc304a
p2hc203c	<u>s2dp210a</u>	<u>i3hp305a</u>
<u>p2da204a</u>	<u>s2dp210b</u>	<u>i3ha307a</u>
p2dc204b	s2hc211a	<u>i3da308a</u>
i2hp205a	<u>s2hc211b</u>	s3hp309a
i2ha207a	s2da212a	s3hc311a
i2ha207b	s2dc212b	s3dc312a
<u>i2dc208a</u>	<u>p3hp301a</u>	<u>s3da312b</u>

En la fase en la qual ens trobem, hem considerat les quatre variables independents de caràcter social i les hem aplicat sobre una possibilitat doble de variació: o bé es dona forma estàndard o bé forma autòctona, i aquesta variació s'aplica a les dos variables dependents que hem descrit: realització [ʒ]/[dʒ] vs [tʃ] i selecció d'*haver* vs selecció de *ser* per a l'imperfet d'indicatiu del verb *haver* (ja sigui auxiliar, integrat en construccions deòntiques o integrat en construccions existencials):

– variable «s» / «a»

a) estàndard [ʒ]/[dʒ] vs autòctona [tʃ]

b) estàndard *haver* vs autòctona *ser*

Cada aparició de la variable dependent es representarà mitjançant «s» o «a» a l'inici: as2dc212b indicarà una aparició de la forma autòctona, ja sigui per a la variable fonètica o per a la variable sintàctica (la confusió no és possible atès que utilitzem llistes diferents per a l'anàlisi d'una i altra variable), en l'informant s2dc212b. La combinació es podria complementar, si cal, amb segments addicionals que contemplin variables internes o externes.

El resultat són dos llistes diferents, una per a la variable fonètica, amb 1004 casos, i una altra per a la variable sintàctica, amb 896 casos, que van ser tractades mitjançant l'eina estadística Goldvar, amb una estadística descriptiva i una prova de Chi-quadrat per a determinar quins factors resultaven significatius i el seu grau d'incidència.

Les entrevistes, amb el format d'històries de vida, es van realitzar entre 2006 i 2007, amb una mitjana d'una hora de durada, i al llarg de 2008 es va dur a terme l'obtenció de les dades que aquí presentem.

III. RESULTATS

1. *Variable fonètica*

Els resultats generals quant a formes estàndard i autòctones afavoreixen lleugerament les primeres, tal com era esperable partint dels precedents i de l'extensió del contacte amb el català escrit i els mitjans de comunicació audiovisual. No obstant això, una observació per sectors socioprofessionals ens indica que les formes estàndard presenten un grau molt més alt d'ús entre el sector serveis i bastant més baix entre el sector primari:

Group		s	a	Total	%
1 (2)					
p	N %	102 29.7	242 70.3	344	34.3
i	N %	96 41.9	133 58.1	229	22.8
s	N %	344 79.8	87 20.2	431	42.9
Total	N %	542 54.0	462 46.0	1004	

[p: sector primari, i: indústria, s: serveis; s: formes estàndard, a: formes autòctones]

Per edats, una dada en part sorprenent és la implantació relativament baixa de les formes estàndard entre el grup 3, el dels informants més joves, en comparació amb el grup intermedi 2. S'ha d'assenyalar que ja Alturo/Turell (1990: 25) havien observat aquest contrast, i no podem sinó subscriure la seua explicació al fet: «The explanation could lie in increasing consciousness of local traits, expressing local identity, rather than national Catalan identity, linguistically expressed in this case by Standard Catalan variants.» L'afirmació es confirma avui sobre la base de la revaloració de l'autòcton que, com apuntàvem més amunt, es dona a partir dels anys vuitanta.

Group		s	a	Total	%
2 (3)					
1	N %	83 37.9	136 62.1	219	21.8

Group		s	a	Total	%
2	N	333	233	566	56.4
	%	58.8	41.2		
3	N	126	93	219	21.8
	%	57.5	42.5		
Total	N	542	462	1004	
	%	54.0	46.0		

[1/2/3: grups d'edat; s: formes estàndard, a: formes autòctones]

També mereix atenció el poc contrast entre homes i dones, que manifesten en tot cas un equilibri entre ús de formes autòctones i de formes estàndard, la qual cosa sembla indicar una implantació d'aquestes últimes, com hem observat, però no necessàriament una dinàmica d'expansió (cal recordar que el contrast entre sexes és un indicador típic, en societats industrials, de la dinàmica d'expansió-regressió dels trets lingüístics):

Group		s	a	Total	%
3 (4)					
d	N	222	182	404	40.2
	%	55.0	45.0		
h	N	320	280	600	59.8
	%	53.3	46.7		
Total	N	542	462	1004	
	%	54.0	46.0		

[d: dones, h: homes; s: formes estàndard, a: formes autòctones]

Un dels contrastos més interessants, com veiem en la taula que segueix, es dona entre àrees geogràfiques: no sorprèn que les formes estàndard es donin amb molta més freqüència entre la població autòctona del Pont de Suert que entre la que procedeix de la comarca circumdant, ni que es donin també amb més freqüència entre els que procedeixen de l'àrea sota administració catalana —excloem el Pont de Suert, òbviament— que entre els que procedeixen de l'àrea administrativament aragonesa. Aquest contrast no és nou, a la vista del que coneixem d'Alturo-1986; l'interessant és que ací dona lloc a diferències importants:

Group		s	a	Total	%
4 (5)					
p	N %	351 72.1	136 27.9	487	48.5
c	N %	127 57.7	93 42.3	220	21.9
a	N %	64 21.5	233 78.5	297	29.6
Total	N %	542 54.0	462 46.0	1004	

[p: el Pont de Suert, c: Alta Rib. catalana, a: Alta Rib. aragonesa; s: formes estàndard, a: formes autòctones]

2. Variable sintàctica

Un fet interessant dels nostres resultats prové de la comparació entre un tret fonètic i un altre de tipus sintàctic. Sens dubte, una explicació aventurable per a les diferències observades té a veure amb una major consciència sobre el tret fonètic que sobre el tret sintàctic: com apuntàvem en la descripció de la variable fonètica, la realització autòctona és fàcilment contrastable amb l'estàndard i queda marcada com a rústica o poc adequada en un ús formal (com sol ser el d'una entrevista amb una persona no familiar), mentre que la variable sintàctica és molt menys controlable, atesa la seua sistematicitat i el fet de no veure's afectada per la incorporació de neologismes. Això hauria de ser tingut en compte a l'hora d'interpretar un quadre com el que segueix, en el qual veiem que la variant estàndard és clarament menys utilitzada, i gairebé absent entre el sector vinculat a les activitats socioeconòmiques tradicionals, encara que majoritària en el sector serveis. El sector industrial deixa de tenir aquí un paper «intermedi», ja que mostra un baix ús de formes estàndard:

Group		s	a	Total	%
1 (2)					
p	N %	27 7.7	325 92.3	352	39.3
i	N %	67 29.5	160 70.5	227	25.3

Group		s	a	Total	%
s	N	198	119	317	35.4
	%	62.5	37.5		
Total	N	292	604	896	
	%	32.6	67.4		

[p: sector primari, i: indústria, s: serveis; s: formes estàndard, a: formes autòctones]

Menor és la incidència del factor edat, en què els més joves no deixen de mostrar, en conjunt, un alt percentatge d'ús de formes autòctones. La distribució que mostra la taula respon al que s'esperaria, és a dir, una parla més conservadora entre gent de més edat, la qual cosa té relació amb la mobilitat i el nivell d'instrucció:

Group		s	a	Total	%
2 (3)					
1	N	43	161	204	22.8
	%	21.1	78.9		
2	N	175	330	505	56.4
	%	34.7	65.3		
3	N	74	113	187	20.9
	%	39.6	60.4		
Total	N	292	604	896	
	%	32.6	67.4		

[1/2/3: grups d'edat; s: formes estàndard, a: formes autòctones]

En relació amb la variable sintàctica, Alturo (1995) afirma: «Sorpren la tendència més innovadora dels homes, ja que en la major part de canvis en desenvolupament són les dones les que van al davant en la innovació, i els canvis dominats per homes són poc freqüents». Aquesta aparent paradoxa es confirma en la taula que segueix, en què veiem una freqüència bastant més alta d'ús de forma estàndard entre homes que entre dones:

Group		s	a	Total	%
3 (4)					
d	N	80	254	334	37.3
	%	24.0	76.0		

Group		s	a	Total	%
h	N	212	350	562	62.7
	%	37.7	62.3		
Total	N	292	604	896	
	%	32.6	67.4		

[d: dones, h: homes; s: formes estàndard, a: formes autòctones]

De manera similar al que trobàvem en el cas de la variable fonètica, observem un contrast apreciable entre sectors geogràfics: el Pont de Suert mostra una més gran implantació de formes estàndard, que resulten majoritàries, mentre que són clarament infreqüents entre parlants que procedeixen del sector d'administració catalana de l'Alta Ribagorça i gairebé absents entre els que procedeixen del sector aragonès:

Group		s	a	Total	%
4 (5)					
p	N	193	143	336	37.5
	%	57.4	42.6		
c	N	81	200	281	31.4
	%	28.8	71.2		
a	N	18	261	279	31.1
	%	6.5	93.5		
Total	N	292	604	896	
	%	32.6	67.4		

[p: el Pont de Suert, c: Alta Rib. catalana, a: Alta Rib. aragonesa; s: formes estàndard, a: formes autòctones]

IV. COMPARACIÓ AMB ALTURO-1986

En una taula resum mostrem les tendències, apuntades en les taules anteriors, ara en forma de probabilitats d'aparició de la variable estàndard (precedides d'un encapçalament a manera de resum de l'estadística descriptiva que hem presentat) i les comparem amb Alturo-1986:

% total [ʒ], [dʒ]		% total [tʃ]		% total <i>baver</i>		% total <i>ser</i>	
1986	2006	1986	2006	1986	2006	1986	2006
78	54	22	46	70	32.6	30	67.4
Probabilitats de [ʒ]							
		1986	2006	Probabilitats d'<i>baver</i>		1986	2006
Ocupació				Ocupació			
pagesia		.22	.30	pagesia		.35	.08
indústria		.56	.42	indústria		.44	.30
serveis		.74	.80	serveis		.70	.62
Edat							
				Edat			
1		.31	.38	1		.18	.21
2		.69	.59	2		.51	.35
3		.31	.58	3		.81	.40
Origen							
				Origen			
Pont		.82	.72	Pont		.81	.57
ARC		.55	.58	ARC		.63	.29
ARA		.16	.22	ARA		.13	.06
Sexe							
				Sexe			
d		.61	.55	d		.35	.24
h		.25	.53	h		.65	.38

Com a observació general, anatem una clara tendència al manteniment de les formes autòctones, conclusió que podríem obtindre de la simple observació dels percentatges generals que apareixen en l'encapçalament de la taula. Aquesta tendència és especialment remarcable en el cas de la variable sintàctica, en què els percentatges arriben a invertir les proporcions en comparació amb el que trobàvem el 1986. Si calgués obtenir una estimació a la llum d'aquestes dades, es diria que existeix una clara tendència a utilitzar formes estàndard quant a fonètica, per a una variable que és conscientment percebuda, i una certa tendència a utilitzar formes estàndard pel que fa a la sintaxi, però sense poder concloure en aquest cas que es tendeix a abandonar les formes autòctones. Una lectura per factors socials i probabilitats ens pot portar a matisos més explicatius.

Tant en la variable fonètica com en la sintàctica, els resultats semblen mostrar que, quant a sectors socioprofessionals, en concret el sector serveis mostra la tendència més clara a implantar la variant estàndard. Podríem relacionar aquest fet amb el nivell d'instrucció, ja que en el sector industrial aquest aspecte no té el mateix pes: el sector serveis ha constituït tradicionalment una petita classe mitjana diferenciada del gruix de població vinculada a la indústria hidroelèctrica en el seu moment; i no només hi ha aquí un component de grup, sinó també quant a poder adquisitiu: en general es tracta d'un grup de famílies provinents del petit artesanat, que creix econòmicament a partir de l'arribada de la immigració massiva i que es pot permetre enviar els fills i les filles a estudiar a centres de Lleida o Barcelona, molt al contrari del que trobem en el sector primari, on el baix poder adquisitiu i la necessitat de mà d'obra de l'entorn familiar determina biografies molt diferents. O el sector indústria, que es nodreix en bona mesura d'individus que abandonen el sector primari i s'integren en ocupacions vinculades a la indústria hidroelèctrica sense una formació addicional al principi, encara que amb una mobilitat geogràfica i un poder adquisitiu relativament creixents després d'una primera època en la qual els drets de la classe obrera es veien ignorats.

En definitiva, molt possiblement després de la distinció quant a sector socioeconòmic n'hi ha, al nostre entendre, una altra d'implícita que relacionem amb el nivell d'instrucció i que afavoriria les formes estàndard en totes dos variables; això explica les coincidències en la implantació de formes estàndard independentment de si la variable és controlada o no conscientment: en parlants en què es dona una convergència cap a models de prestigi, això es fa notar quant a trets lingüístics conscientment percebuts, mentre que en parlants on a més a més es dona un coneixement formal de la llengua estàndard, això es fa notar també en trets menys controlats conscientment.

Al mateix temps, l'aparició d'una certa identitat territorial que inclou elements de tipus cultural, i implícitament lingüístic, ha portat a frenar la tendència que el 1986 es podia observar a adoptar majoritàriament les formes estàndard, per això el grup de parlants més joves no mostra una especial tendència a ocultar les formes autòctones. Això darrer succeïa ja el 1986 per a la variable fonètica, i reflectia una actitud conscient en aquest sentit, i es confirma el 2006 si comparem els diferents grups d'edat. Notem que en la variable sintàctica, menys controlable, l'estratificació per edats mostra un contrast més esperable, possiblement relacionable amb el nivell d'instrucció o la mobilitat.

Per a la variable fonètica, els contrastos del 2006 es mostren bastant similars als del 1986 entre els grups establerts quant a sector geogràfic: el Pont de Suert es perfila com un nucli amb una clara dinàmica diferenciadora per la seua permeabilitat cap a les formes estàndard. La similitud es manifesta també en el contrast entre el sector geogràfic d'administració catalana i el que es troba sota administració aragonesa: sembla que la diferent percepció del paper que

juga la llengua estàndard té aquí una clara conseqüència en els usos efectius de la llengua mateixa.

Finalment, per sexes trobem un anivellament dels contrastos que es donaven el 1986 per a la variable fonètica. En aquest cas ja no podem parlar d'un canvi «líderat» per les dones enfront dels homes, sinó que possiblement aquest ha pres un ritme més gradual d'implantació i ha deixat de ser percebut com un indicador d'innovació. Quant a la variable sintàctica, els homes se segueixen mostrant més receptius a les formes estàndard, la qual cosa, encara que ja havia estat apuntada el 1986, quedava sense explicar. Si partim de la base que la mostra és efectivament equilibrada en aquest sentit, caldria suposar que aquest contrast es pot relacionar amb el nivell d'instrucció, factor al qual hem atribuït un paper important per a explicar els percentatges en la variable sintàctica. Queda, doncs, per confirmar si això és així, la qual cosa hauria de dur-se a terme en un estudi més detallat de les trajectòries vitals dels informants.

CONCLUSIONS

Com a conclusió general, i a l'espera d'una major contrastació de les dades que hem mostrat, s'apunta una validació de la hipòtesi que preveuria una confirmació dels indicadors obtinguts el 1986, però aquesta validació és relativa, ja que, lluny de poder confirmar que les formes estàndard simplement mostren una dinàmica expansiva, obtenim la percepció interessant que les formes autòctones mantenen un grau palès de vitalitat que relacionem amb un possible canvi en la visió que els informants tenen sobre la seua parla autòctona. L'extensió de les formes estàndard es relaciona, a parer nostre, amb circumstàncies implícites en els factors socials presos com a referència, com és el cas del sector socio-professional, en què molt possiblement es troba implícita una diferència en el grau de coneixement formal de la llengua estàndard en conjunt o en el grau de receptivitat cap a aquesta. Molt probablement aquest últim aspecte deriva en un procés de substitució de formes autòctones per formes estàndard en alguns parlants, però no és evident que la relació causa-efecte es doni sempre.

El que podem obtenir en una primera lectura de les dades és la imatge d'una certa complexitat en el que entenem per dinàmica d'innovació lingüística: més enllà d'una visió simple que detecta l'extensió de l'ús d'unes formes en detriment d'unes altres, l'estàndard en detriment de l'autòcton o a la inversa, extensió que es manifesta en un grau diferent de receptivitat per part de segments socials diferents, el fenomen no deixa de ser resultat de la percepció, sigui aquesta conscient o no, que la col·lectivitat pugui tindre dels fets lingüístics; percepció que no és igual ni en diferents sectors socials, ni en diferents sectors geogràfics, ni en diferents moments. El panorama que d'això deriva és, com correspon a un procés en què intervenen de forma imbricada tendències

uniformitzadores i tendències diferenciadores, un diàleg entre una considerable diversitat de plans interpretatius en què la llengua assumeix un paper més o menys palès, des de la identitat individual fins a aspectes ideològics, i des de les vicissituds biogràfiques fins a les tendències socioeconòmiques, totes elles canviant al llarg del temps.

JORDI SUÏLS

SUSANA ARIÑO

NÚRIA ALTURO

MARIA TERESA TURELL

Universitat de Lleida / Universitat de Lleida /
Universitat de Barcelona / Universitat Pompeu Fabra

REFERÈNCIES CITADES

Alturo / Turell 1990: Núria ALTURO / Maria Teresa TURELL, «Linguistic change in el Pont de Suert: The study of variation of /ʒ/, *Language Variation and Change*, 2, 19-30.

Alturo 1995: Núria ALTURO: «La variació d'*haver* i *ser* auxiliar en el català nord-occidental», dins Maria Teresa Turell (ed.), *La sociolingüística de la variació*, Barcelona, PPU, 221-255.

Suïls 2008: Jordi SUÏLS, «La distribució d'*haver* i *ser* en ribagorça. Una aproximació», *Llengua & Literatura*, 19, 221-253.